

پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی

علمی - پژوهشی

شماره ۱۳

هزار و سیصد و نود و هشت - نیمسال اول (دوفصلنامه)

- ۵ • اتحادیه اروپایی و دیوان بین‌المللی کیفری: همکاری و حمایت نهادین
دکتر سید قاسم زمانی - دکتر اسماعیل یعقوبی
- ۳۳ • قلمرو میانجیگری کیفری در انواع جرایم در حقوق موضوعه ایران
دکتر حسین غلامی دون - دکتر بدر سودانی سادری
- ۶۱ • تخفیف مجازات در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲
احمدرضا کوچکی - دکتر شهرام ابراهیمی
- ۸۱ • بررسی جرم‌شناختی عوامل بین‌المللی مؤثر بر ارتکاب جنایات علیه بشریت
دکتر سمیرا گل‌خندان
- ۱۰۹ • پیامدهای سیاست کیفری عوام‌گرا در جرایم جنسی علیه اطفال و نوجوانان
دکتر پریمه طاهری شاد - دکتر هوشنگ شامبیاتی
- ۱۴۷ • درآمدی بر «حقوق بیمه جنایی» در راستای «سیاست جنایی بیمه‌مدار»
دکتر مهرداد رایجیان اصلی - نعیم سهامی
- ۱۸۱ • تقابل یا تعامل قوانین کیفری دولت خارجی با حقوق بزه‌دیده: در پرتو اصل
شناسایی متقابل در حقوق کیفری اتحادیه اروپا
دکتر جواد صالحی
- ۲۰۱ • اصل شناسایی متقابل آراء و تصمیمات قضایی در حقوق کیفری اتحادیه اروپا با
نگاهی به اجرای آرای کیفری و قرار جلب اروپایی
دکتر بهزاد رضوی فرد - محمد فرجی

http://jclc.sdil.ac.ir/article_92226.html

تخفیف مجازات در قانون

مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲

احمد رضا کوچکی* - دکتر شهرام ابراهیمی**

چکیده:

نظام تعیین کیفر بر اساس اختیار قاضی جهت انطباق نوع واکنش، بر این اندیشه استوار است که قانونگذار نمی‌تواند از پیش و بر اساس تصورات انتزاعی خود، ویژگی‌های هر مورد را در نظر گیرد. لذا اختیار انطباق کیفر با شرایط و اوضاع و احوال و نیز شخصیت متهم در دست قاضی است. بدین ترتیب قضات نه تنها در تعیین کیفر بین اقل و اکثر مجازند، بلکه با استناد به کیفیات تخفیف‌دهنده می‌توانند از حداقل قانونی نیز عبور کنند.

با وجود این تعیین مجازات در مقررات کیفری خاص خارج از قانون مجازات اسلامی، از جمله در ماده ۷۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز با منع تخفیف و تعلیق، مسیر متفاوتی را دنبال می‌کند. جهت‌گیری سیاست جنایی تقنینی در این قانون بر این اندیشه استوار بوده است تا از طریق ارباب بزه‌کاران بالقوه و افزایش زیان ناشی از جرم در مقایسه با سود حاصله، هم به پیشگیری از قاچاق کالا و ارز نائل آید و هم به دریافت جزای نقدی به‌عنوان ابزاری جهت تأمین بودجه چشم‌دوزد. این درحالی است که سیاست جنایی قضایی با تکیه بر اصل شخصی‌سازی پاسخ‌ها و توسل به دو تأسیس معافیت از کیفر و تعویق صدور رأی در قلمرو قاچاق کالا و ارز، مسیر متفاوتی را دنبال می‌کند.

کلیدواژه‌ها:

تخفیف مجازات، معافیت از کیفر، تعویق صدور رأی، قاچاق کالا و ارز.

مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، شماره ۱۳، نیمسال اول ۱۳۹۸
صفحه ۶۱-۸۰، تاریخ وصول: ۱۳۹۶/۰۹/۱۷، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۰/۰۲

* دانشجوی دکترای رشته حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قشم، قشم، ایران
Emial: ahmadreza0046@gmail.com

** عضو هیئت‌علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران، نویسنده مسئول
Email: shebrahimi@shirazu.ac.ir

مقدمه

مهم‌ترین اقدام تقنینی کمیسیون قوانین عدلیه مجلس شورای ملی در مورد قاچاق کالا و ارز، قانون آزمایشی مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۲۹ بود که به مرور در سال‌های ۱۳۱۹، ۱۳۵۳، ۱۳۶۱ و ۱۳۶۳ مشمول اصلاحات متعدد گردید. ماهیت واکنش به قاچاق در این قانون، عمدتاً ضبط کالا و در صورت نبودن عین، رد قیمت آن و تأدیه دو برابر عایداتی است که برای دولت مقرر بوده است.

آنچه در حوزه پاسخ‌دهی در جهت‌گیری‌ها و اصلاحات عدیده مرتبط تا ابتدای دهه شصت خورشیدی ملاحظه می‌گردد این است که قانونگذار هیچ‌گونه محدودیت یا ممنوعیتی برای تخفیف مجازات‌های مذکور وضع ننموده و به‌طور کلی تخفیف را مشمول مقررات عمومی قرار داده است.

پس از پایان جنگ و شرایط خاص حاکم بر کشور به لحاظ اقتصادی، در تاریخ ۱۳۶۹/۰۹/۱۹ قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و چون اخلال در سه حوزه الف) در نظام پولی یا ارزی کشور از طریق قاچاق عمده ارز یا ضرب سکه قلب یا جعل اسکناس عمده؛ ب) اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی از طریق گران‌فروشی کلان؛ و ج) اخلال در نظام تولیدی کشور از طریق سوءاستفاده عمده با پاسخ‌های شدید کیفری مواجه شد. به‌طوری‌که قانون‌گذار به‌موجب تبصره ۵ ماده ۲ همین قانون مقرر نمود: «هیچ‌یک از مجازات‌های مقرر در این قانون قابل‌تعلیق نبوده همچنین اعدام و جزاهای مالی و محرومیت و انفصال دائم از خدمات دولتی و نهادهای از طریق محاکم قابل‌تخفیف یا تقلیل نمی‌باشد.»

چرا با وجود سپری شدن نزدیک به سه دهه از شرایط پسا جنگ و نیز تحولات مختلف سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، این بینش در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ و به‌ویژه در خصوص تعیین نوع واکنش کیفری به جرم قاچاق کالا جاری است؟ امکان تخفیف جزای نقدی در گفتار اول و امکان معافیت، تعویق و یا تعلیق در پرتو کارکردهای کیفر در گفتار دوم بررسی می‌گردد. تحلیل تخفیف در سایر مجازات‌ها موضوع گفتار سوم را تشکیل می‌دهد.

۱- تخفیف مجازات جزای نقدی

امروزه در سایه دستاوردهای علوم جنایی تجربی از جمله جرم‌شناسی، پاسخ‌ها به جرم تنوع چشم‌گیری یافته است.^۱ جزای نقدی به‌عنوان ضمانت‌اجرای بسیاری از جرایم و حتی در نقش مجازات جایگزین در زمره پاسخ‌های کیفری است که روزبه‌روز استفاده از انواع مختلف آن در سیستم قضایی گسترده‌تر می‌شود.^۲ زیرا از یک‌سو با اجرای آن خزانه عمومی منتفع می‌گردد^۳ و از سوی دیگر، به‌دلیل اینکه معمولاً در برخی جرایم میزان آن متناسب با شدت خطای ارتكابی تعیین می‌شود اثر بازدارندگی خود را برخلاف حبس که واجد آثار زیان‌بار می‌باشد، حفظ کرده است.

عدم تخفیف مجازات جزای نقدی نیز علی‌رغم اینکه به‌طور ضمنی در قانون مرتکبین قاچاق ۱۳۱۲ و اصلاحات بعدی و قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۷۴ پیش‌بینی شده بود، به‌موجب رأی وحدت رویه شماره ۵۸۷ مورخ ۱۳۷۲/۱۰/۱۴ هیئت عمومی دیوان عالی کشور نیز مورد تأیید قرار گرفت. به‌موجب این رأی «مستفاد از ماده اول قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب اسفند ۱۳۵۳ و تبصره‌های آن و ماده ۶ قانون مزبور و تبصره‌های مربوطه این است که رد عین مال موضوع قاچاق و پرداخت دو برابر درآمدی که طبق قانون برای دولت مقرر گردیده است، در مجموع محکوم‌به مالی را علیه مرتکبین قاچاق تشکیل می‌دهد و نحوه وصول آن که در ماده ۱۰ قانون مجازات مرتکبین قاچاق معین شده مانند نحوه اجرای سایر محکومیت‌های مالی می‌باشد و شامل تخفیف مجازات نمی‌شود، لکن مجازات کیفری مرتکبین قاچاق تا دو سال حبس ممکن است مشمول تخفیف، ارفاق و یا معافیت مرتکبین گردد.» بنابراین استدلال دیوان عالی کشور این است که جزای نقدی مقرر مانند عین مال جزء درآمد دولت است و مشمول تخفیف مجازات نمی‌گردد.

جزای نقدی احصاء شده در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز از نوع نسبی است.^۴ فلسفه

۱. برنار بولک، کیفرشناسی، ترجمه علی‌حسین نجفی ابرنآبادی (تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد، ۱۳۷۲)، ۵۸-۵۵.

۲. عبدالله جوینده، «مبانی کیفرشناختی جزای نقدی در قانون مجازات اسلامی» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، شیراز: دانشکده آموزش‌های الکترونیکی دانشگاه شیراز، ۱۳۹۱)، ۱۳.

۳. محمدعلی اردبیلی، حقوق جزای عمومی (تهران: انتشارات بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۳)، ۹۲.

۴. بر اساس رأی وحدت رویه شماره ۷۵۹-۱۳۹۶/۰۴/۲۰-۱۳۹۶ مجازات جزای نقدی که درجات آن در ماده ۱۹ قانون

جزای نقدی متغیر یا نسبی این است که بزهکار را در تلاش برای کسب منفعت ناحق، با تعیین جریمه‌ای بیش از عواید ناشی از جرم ناامید کند، به گونه‌ای که در ترازوی سنجش سود و زیان، کفه را به سود عدالت کیفری سنگین‌تر ببیند و نفع خود را در احتراز از جرم بجوید. در راستای همین تدبیر است که قانونگذار با محدود نمودن حوزه اختیار قاضی در تعیین میزان کیفر از یک سو و خارج ساختن پاسخ‌دهی به برخی از جرایم از شمول تدابیر ارفاقی، تلاش می‌کند این پیام را با قوت بیشتر به مخاطبان خاص خود منتقل نماید.^۵

بر اساس همین تفکر، ماده ۷۱^۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، جزای نقدی مقرر در این قانون را قابل تخفیف ندانسته است. منظور قانونگذار از تخفیف، اعم از تقلیل و تبدیل مجازات است. چون قانون مبارزه با قاچاق کالا مصوب ۱۳۹۲ مؤخر بر تصویب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ است و برابر ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی تخفیف مجازات اعم از تقلیل و تبدیل است. لذا قانونگذار آگاهانه با توجه به قانون مذکور عبارت تخفیف مجازات را به کار برده است؛ بنابراین مجازات جزای نقدی نه قابل تقلیل به کمتر از حداقل جزای نقدی مقرر قانونی است و نه قابل تبدیل به مجازات دیگری که مناسب‌تر به حال متهم باشد و این، حتی در فرضی که مرتکب توبه نموده باشد، نیز جاری است؛ موضوعی که در نظریه مشورتی سازمان تعزیرات حکومتی به شماره ۱۳۹۵/۰۶/۲۸-۹۵/۲۱۰/۳۲۵۶ منعکس شده است.

بر اساس این نظریه: «با فرض احراز توبه مرتکب قاچاق کالا و ارز توسط شعبه

مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ مشخص شده، با توجه به تعیین حداقل و حداکثر آن در قانون، ناظر به جزای نقدی ثابت است و از جزای نقدی نسبی که میزان آن بر اساس واحد با مبنای خاص قانونی احتساب می‌گردد و از این حیث در جرایم با عناوین مشابه یکسان نیست، انصراف دارد.

۵. قانون جدید مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، در کتاب اول، با عنوان کلیات، یعنی «حقوق جزای عمومی»، در برابر حقوق جزای اختصاصی، بخش مستقلی را به «مجازات‌ها» اختصاص داده است. این بخش از لحاظ کمی، مهم‌ترین جزء بخش عمومی با یازده فصل و یکصد و هیجده ماده مشتمل بر تعریف و تعیین مجازات تا سقوط آن و از لحاظ کیفی نیز، همان‌طور که از نام قانون برمی‌آید؛ یعنی قانون مجازات‌ها و نه قانون جرایم، اساسی‌ترین مبحث حقوق کیفری است. در واقع قانونگذار با انتخاب عنوان «قانون مجازات»، به جای «قانون جنایی»، به جای تمرکز بر جرایم بر مجازات‌ها تکیه کرده است. آنچه موجب شگفتی است این است که تصریحی در ارتباط با کارکردهای عمومی این ضمانت‌اجراها در متن قانون و اصول کلی این قانون جهت انتقال صریح این پیام وجود ندارد.

۶. ماده ۷۱- «جزای نقدی مقرر در این قانون از سوی مرجع رسیدگی‌کننده قابل تعلیق و تخفیف نیست و مجازات‌های حبس و شلاق در جرایم قاچاق کالاها ممنوعه، حرفه‌ای و سازمان‌یافته موضوع این قانون نیز قابل تعلیق نمی‌باشد.»

رسیدگی‌کننده (اعم از بدوی یا تجدیدنظر) در صورتی که تخلف منطبق با درجات هشت تا شش مجازات‌های تعزیری باشد به استناد بند ج ماده ۱۳ قانون آیین دادرسی کیفری قرار موقوفی تعقیب صادر می‌شود، در این حالت شعبه مکلف است مطابق ماده ۱۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری و ماده ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی تکلیف کالا و ارز قاچاق موضوع اتهام را مشخص نماید و در صورت تطبیق تخلف با درجات یک تا پنج به موجب ماده ۱۱۵ قانون مجازات اسلامی مرجع رسیدگی‌کننده می‌تواند مقررات تخفیف را رعایت نماید لیکن باتوجه به ممنوعیت تخفیف جزای نقدی در پرونده‌های قاچاق کالا و ارز، صرفاً در صورت صدق شمول ماده ۷۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز امکان تخفیف و یا معافیت وجود دارد.^۷

البته خاطر نشان می‌سازد ممنوعیت تخفیف در جزای نقدی مانع برخورداری از عفو جزای نقدی در مرحله اجرای احکام نیست.^۷

اما سؤال دیگری که مطرح می‌شود این است که آیا ممنوعیت تخفیف مجازات فقط به جرایم قاچاق کالا و ارز که هدف مرتکب کسب منفعت است اختصاص دارد یا به سایر جرایم مرتبط که در این قانون پیش‌بینی شده، نیز قابل تسری است؟ قانونگذار در ماده ۷۱ اشاره به «عدم تخفیف جزای نقدی مقرر در این قانون» نموده و در فصل ششم این قانون یک سری جرایم مرتبط با جرم قاچاق کالا و ارز را احصاء و در ذیل هر کدام مجازات جزای نقدی نیز تعیین کرده است مانند جرم جعل و استفاده از سند مجعول در اسناد گمرکی که علاوه بر مجازات جرم جعل و استفاده از سند مجعول اگر منتهی به قاچاق کالا هم نشود مجازات جزای نقدی معادل دو تا پنج برابر ارزش کالای موضوع اسناد مجعول را برای آن در نظر گرفته است.^۸ لکن در بعضی جرایم مرتبط پیش‌بینی شده نظیر ارتکاب قاچاق توسط مأموران

۷. در همین راستا و بر اساس نامه شماره ۹۶/۲۰۰/۱۵۹ تاریخ ۹۶/۱۰/۰۶ معاون حقوقی و امور مجلس سازمان تعزیرات حکومتی، در صورت پرداخت پنجاه درصد جزای نقدی و درخواست عفو، موضوع در هیئت استانی مطرح و سپس مستندات آن به دفترکل نظارت بر اجرای احکام ارسال می‌شود. در خصوص تقسیط جزای نقدی نیز بر اساس مستند پیشین، با پرداخت یک پنجم جزای نقدی و حداکثر در ۳۶ قسط، اقدام می‌شود. اگرچه قاچاق کالاها سلامت‌محور نیز از ملاحظات ارفاقی خارج شده است. علاوه بر این، اصلاح برخی از مواد بخش چهارم دستورالعمل نحوه اجرای احکام مربوط به عفو در تاریخ ۱۳۹۶/۰۲/۰۳، ضمن تعیین شرایط اولیه احراز عفو، در ماده ۲۸ اصلاحی، در پنج صورت مختلف، یعنی از بند الف - با جزای نقدی تا یکصد میلیون ریال تا بند ه - در خصوص جزای نقدی بالای یک میلیارد ریال، شرط بهره‌مندی از عفو را پرداخت میزان مشخصی از جزای نقدی مقرر، تعیین نموده است.

دستگاه‌های کاشف یا وصول درآمدهای دولت موضوع ماده ۳۵ علاوه بر مجازات جرم اختلاس، مجازات قاچاق را نیز در نظر گرفته است. در این فرض دو مجازات جزای نقدی وجود دارد یکی مجازات جرم اختلاس که به موجب ماده ۱۱۹ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ و یا ماده ۵ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ دو برابر بهای مال یا وجه جزای نقدی تعیین شده است و دیگری مجازات جزای نقدی جرم قاچاق کالا.^۹ در تبصره ۱ همین ماده، خودداری مأموران از تعقیب مرتکبین جرم قاچاق را در حکم اختلاس دانسته و فقط مجازات اختلاس برای آنان در نظر گرفته است. آیا در این دو فرض مجازات جزای نقدی اختلاس قابل تخفیف می‌باشد یا خیر؟ از یک دیدگاه باتوجه به عبارت قانونگذار که در ماده ۷۱ اشاره می‌کند: «جزای نقدی مقرر در این قانون قابل تعلیق و تخفیف نیست» باید پذیرفت که جزای نقدی جرم اختلاس نیز همانند جرم قاچاق کالا و ارز قابل تخفیف نیست و از طرف دیگر می‌توان گفت که بایستی قائل به تفکیک شد: اگر موضوع جرم، قاچاق کالا و ارز توسط مأموران صورت گرفته باشد علاوه بر مجازات جرم قاچاق کالا و ارز، مجازات مختلس هم دارد. در این فرض باتوجه به اینکه تخفیف و تشدید مجازات جرم اختلاس تابع قانون خاص خود است^{۱۰} لذا تخفیف جزای نقدی جرم اختلاس تابع قوانین خاص خود بوده و قابل تخفیف می‌باشد و به نظر این استدلال باتوجه به تفسیر موسع قوانین جزایی به نفع متهم و اینکه هدف قانونگذار فقط کسب درآمد و عایدات ناشی از مال مورد قاچاق است با منطق حقوقی و قضایی سازگاری بیشتری دارد.^{۱۱}

۹. نک: ماده ۳۵.

۱۰. نک: تبصره ۶ ماده ۵ قانون تشدید مجازات مرتکبین اختلاس و ارتشاء مصوب ۱۳۶۷ و مواد ۳، ۴ و ۵ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲.

۱۱. بر اساس نظریه مشورتی شماره ۲۲۸۹/۲۱۰/۹۵-۲۰۲/۰۵/۱۳۹۵ دفتر امور حقوقی سازمان تعزیرات حکومتی، «با وحدت ملاک از ماده ۴۵۹ قانون آیین دادرسی کیفری در صورتی که شعبه تجدیدنظر اصل محکومیت متهم را محرز دانسته لیکن مجازات تعیینی توسط شعبه بدوی را متناسب با محکوم علیه تشخیص ندانسته و او را مستحق تخفیف بداند، می‌تواند به نحو مستدل مجازات تعیینی توسط شعبه بدوی را تخفیف دهد. اطلاق تخفیف مندرج در این ماده شامل تخفیف مابین حداقل و حداکثر قانونی و تخفیف کمتر از حداقل قانونی می‌باشد البته این تخفیف می‌بایست در حدود قانون انجام گیرد و در صورت تخفیف به کمتر از حداقل قانونی ضرورت ذکر جهات تخفیف در رأی شعبه تجدیدنظر وجود دارد.» در این خصوص نک: عبدل عارفی‌نیا و حسین آئینه‌نگینی، مجموعه نظریه‌های مشورتی دفتر امور حقوقی سازمان تعزیرات حکومتی به اهتمام معاونت حقوقی و امور مجلس. زیر نظر دکتر علیرضا جمشیدی، دکتر ایرج حسینی صدرآبادی و دکتر امید رستمی غازی (تهران: بنیاد حقوقی میزان، تابستان ۱۳۹۶)، چاپ اول، ۲۵۳.

اما در مورد جرم تبصره ۱ ماده ۳۵ یعنی خودداری از تعقیب قاچاقچیان که قانونگذار آن را در حکم اختلاس دانسته است، چون فقط مجازات اختلاس برای مرتکبین در نظر گرفته و ممکن است مأموران با قاچاقچیان تباری و از تعقیب و دستگیری آنان خودداری نموده و مقادیر زیادی از اموال قاچاق، توقیف نشده و دولت از آن محروم شده باشد لذا جزای نقدی جرم اختلاس در این فرض قابل تخفیف نیست و دو برابر بهای اموال قاچاق بایستی وصول شود.

مورد دیگری که در ماده ۳۰ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز پیش‌بینی شده، ارتکاب قاچاق کالا و ارز به صورت انفرادی و سازمان‌یافته به قصد مقابله با نظام جمهوری اسلامی ایران است که مجازات آن را به قانون مجازات اخلاصگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹/۰۹/۱۹ ارجاع داده است. در ماده ۲ قانون مذکور حسب مورد چنانچه در حد افساد فی الارض باشد، مجازات اعدام و درغیراین صورت حبس از پنج تا بیست سال و ضبط کلیه اموالی که از طریق خلاف قانون به دست آمده به عنوان جزای نقدی پیش‌بینی شده است.

در مورد جزای نقدی که غیر قابل تخفیف می‌باشد دو استثناء وجود دارد. اول، چنانچه محکوم علیه پیش از پایان مهلت تجدیدنظرخواهی با رجوع به دادگاه صادرکننده حکم حق تجدیدنظرخواهی خود را اسقاط یا درخواست تجدیدنظر را مسترد نماید و تقاضای تخفیف مجازات کند به شرط آنکه دادستان از حکم صادره درخواست تخفیف مجازات نکرده باشد دادگاه تا یک چهارم مجازات تعیین شده را کسر (تقلیل نه تبدیل) می‌کند.^{۱۲} در واقع تفسیر به نفع متهم ایجاب می‌کند که در صورت تردید در امکان یا عدم امکان اعمال تخفیف موضوع ماده ۴۴۲ قانون آیین دادرسی کیفری در پرونده‌های قاچاق کالا و ارز با تفسیر به نفع متهم می‌بایست حکم به قابلیت اعمال تخفیف موضوع ماده ۴۴۲ در پرونده‌های قاچاق کالا و ارز داد. نظر مشورتی شماره ۱۳۹۵/۰۷/۲۴-۷/۹۵/۱۷۲۲ اداره کل حقوقی قوه قضائیه مؤید همین دیدگاه است؛^{۱۳}

۱۲. نک: ماده ۴۴۲ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲.

۱۳. بر اساس این نظریه: (۱) فلسفه ماده ۴۴۲ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحات و الحاقات بعدی، جلوگیری از تجدیدنظرخواهی بی‌مورد است و در اینجا اعمال تخفیف در مجازات به واسطه استحقاق متهم به تخفیف در مجازات موضوع ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نمی‌باشد و عبارت «تمام محکومیت‌های تعزیری» در ماده ۴۴۲ قانون صدرالذکر و تفسیر قوانین جزایی به نفع متهم نیز اقتضای اعمال تخفیف در مجازات جزای نقدی تعیین شده در خصوص محکومان غیرقطعی جرایم موضوع قانون قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۰۳ و اصلاحات و الحاقات بعدی را به لحاظ اسقاط حق تجدیدنظرخواهی دارد، بنابراین

دوم به‌موجب تبصره ۳ ماده ۵۲۹ همین قانون هرگاه محکوم‌علیه به پرداخت جزای نقدی ظرف ده روز از تاریخ ابلاغ احضاریه قاضی اجرای احکام کیفری برای پرداخت آن حاضر شود، قاضی مذکور می‌تواند او را از پرداخت بیست درصد جزای نقدی معاف کند.

چند نکته دیگر درخصوص موضوع جزای نقدی در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز وجود دارد. اول اینکه، طبق ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی در صورتی که تخفیف مناسب‌تر به حال متهم باشد دادگاه می‌تواند تخفیف دهد، لذا تبدیل جزای نقدی به مجازات دیگر اصلاً از نظر قانونی مردود است و صرفاً امکان تقلیل آن وجود دارد (البته طبق ماده ۷۴ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز امکان تقلیل جزای نقدی هم وجود ندارد)؛ دوم اینکه طبق عمومات قانون مجازات اسلامی در ماده ۱۲۵ مجازات شرکای جرم، هریک مجازات فاعل مستقل آن جرم می‌باشد، ولیکن طبق ماده ۶۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ملاک مجازات شرکا میزان سهم هریک از آنها در جرم بوده، لذا جزای نقدی بر اساس ضمان سهمی تقسیم می‌شود؛ بنابراین قانون اخیر نسبت به قانون مجازات اسلامی مناسب‌تر به حال متهم و اخف می‌باشد لذا حتی در اخذ تأمین کیفری در دادسرا نیز باید این موضوع مدنظر قرار گیرد؛ سوم اینکه چنانچه وسیله نقلیه مورد استفاده مجرم متعلق به دیگری بوده و مالک عامداً آن را جهت حمل کالای قاچاق تحویل مباشر جرم نداده باشد، معادل ارزش ربالی وسیله نقلیه به جزای نقدی مباشر افزوده می‌شود.^{۱۴} به‌عبارتی قانونگذار با عبرت‌گیری از قانون مبارزه با مواد مخدر سعی بر این داشته تا با ارائه مدارک مالکیت خودرو توسط ثالث، مباشر از این ترفند نیز بهره نبرده و در محاسبه سود و زیان ارتکاب قاچاق، هزینه وسیله نقلیه را نیز لحاظ نماید.

ازجمله اصول اساسی ناظر به مجازات‌ها در حقوق کیفری، اصل فردی کردن مجازات‌هاست که حاکی از نگاه انسانی به مجرم بر اساس شخصیت و نیازهای او، اعم از عینی و ذهنی است لیکن امروزه تحت تأثیر رویکردهای امنیت مدار، شاهد فردی‌زدایی یا

ممنوعیت تخفیف در جزای نقدی موضوع ماده ۷۱ قانون اخیرالذکر مغایرتی با اعمال ماده ۴۴۲ قانون آیین دادرسی کیفری ندارد؛ ۲) درمواردی که راجع به نحوه و شرایط اجرای محکومیت به پرداخت جزای نقدی، حکم خاصی در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحات بعدی، آمده است (نظیر حداکثر حبس بدل از جزای نقدی)، طبق قانون خاص یادشده، عمل می‌گردد، ولی راجع به سایر شرایط و نحوه اجرای احکام مربوط به جرایم مشمول قانون قاچاق کالا و ارز که در این قانون، حکم خاصی مقرر نشده است، برابر قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و ازجمله ماده ۵۲۹ آن رفتار می‌شود.

۱۴. تبصره ماده ۲۳ و تبصره ۴ ماده ۱۸ قانون مذکور.

شخصی‌زدایی از مجازات یا کنار گذاشتن اصل فردی کردن مجازات می‌باشیم. بر این اساس، اختیارات قاضی در تعیین مجازات محدود می‌گردد و اصل فردی کردن قضایی جای خود را به اصل فردی کردن قانونی می‌دهد. به نوعی مقنن به جای قاضی، مجازات‌هایی را پیش‌بینی می‌کنند که عیناً باید با اتهام و خطرناکی مجرم تطبیق داده شده و اعمال شوند. در این شرایط قاضی نمی‌تواند از مجازات‌های ثابت یا حداقلی که قانونگذار تعیین نموده است، عدول کند و در مقام اعمال تخفیف از آنها پایین‌تر رود. این امر، موجب بازگشت به مجازات‌های معین قانونی غیرقابل‌انعطاف می‌شود. در این رویکرد بعد انسانی حقوق کیفری کم‌رنگ می‌گردد.^{۱۵}

۲- امکان معافیت، تعویق و یا تعلیق در پرتو کارکردهای کیفر

پرشش راجع به کارکردهای کیفر به‌طور کلی و میزان انعکاس آن در سیاست جنایی تقنینی یا حقوق موضوعه از طرف فلاسفه، حقوق‌دانان و نیز جامعه‌شناسان به‌ویژه در قالب روش تحلیل کارکردی، به حدود قرن هیجدهم بازمی‌گردد. انقلاب فکری قرن هیجدهم، در تلطیف احساسات و عواطف بشری تا حد زیادی به دگرگونی در مبانی و کارکردهای مجازات‌ها کمک کرد. از آن به بعد و به‌ویژه تحت تأثیر عقاید نویسندگانی چون روسو، بکاریا و بنتام، افکار متوجه این نکته شد که مجازات بایستی متضمن فایده اجتماعی باشد.^{۱۶} به‌طور کلی کارکردهای اجتماعی ضمانت‌اجراها را بر اساس معیارهای مختلف می‌توان دسته‌بندی کرد. نظریه‌های کیفری کلاسیک بین دو کارکرد فایده‌گرا و اخلاقی کیفر تفکیک قائل می‌شدند. این نظریه‌ها، ارباب عام، ارباب خاص (فردی)، خنثی‌سازی و اصلاح را جزء کارکردهای فایده‌گرا محسوب و کفاره و تاوان را در دایره کارکردهای اخلاقی لحاظ می‌کردند.^{۱۷} پس از

۱۵. علی حسین نجفی ابرندآبادی، *تقریرات درس جرم‌شناسی (از جرم‌شناسی انتقادی تا جرم‌شناسی امنیتی)*، به کوشش سکینه خانعلی‌پور و مهدی قربانی، ۳۹، قابل‌دسترس در سایت آزمون آنلاین حقوق، lawtest.ir.

۱۶. محمد باهری، *حقوق جزای عمومی* (تهران: انتشارات نگاه معاصر، ۱۳۹۴)، ۴۹.

۱۷. اولین یا اساسی‌ترین مسئله‌ای که شکل‌گیری هر نوع کیفرشناسی بر آن مبتنی است، مسئله کارکرد یا کارکردهای اعطایی به ضمانت‌اجراهاست. معمولاً قانونگذاران با اختصاص یک بخش تمهیداتی، اصول و خطوط یک سیاست جنایی و نیز ابزارها و وسایل لازم جهت اجرایی کردن این سیاست را تعریف می‌کنند که در این قانون چنین نیست. پیش‌بینی فصل یا گفتاری که البته مبتنی بر داده‌های علوم جنایی مدرن و آموزه‌های کیفری است، می‌تواند به نیازهای علمی هنگام اجرای قانون پاسخ دهد. بدین ترتیب، در یک سو این اصول کلی حاکم بر مجموعه قانون کیفری، اعم از قانون مجازات، قانون آیین دادرسی کیفری و قوانین

تولد جرم‌شناسی و گسترش مطالعات و یافته‌های آن کارکردهای فایده‌گرای ضمانت‌اجرای کیفری، به‌ویژه اصلاح و درمان، به‌طور جدی مورد توجه نظام عدالت کیفری قرار گرفت.^{۱۸} امروزه یافته‌های جرم‌شناسی موجب شده است قانونگذار با هدف پیشگیری از تکرار بزه و نیز اصلاح مرتکب، به قاضی دادگاه اجازه دهد در زمان صدور رأی وضعیت فردی، خانوادگی، اجتماعی و سوابق و اوضاع و احوالی که موجب ارتکاب جرم گردیده، انگیزه مرتکب و وضعیت روانی وی حین ارتکاب جرم، نتایج زیان‌بار آن، اقدامات مرتکب پس از ارتکاب جرم از یک سو و نیز تأثیر تعزیر بر وی از سوی دیگر را مورد توجه قرار دهد و بر اساس آن تدبیر مناسب را اتخاذ کند. لذا از آنجایی که یکی از مهم‌ترین اهداف کیفر اصلاح مرتکب است، در صورت تحقق این هدف، دادگاه می‌تواند با توجه به عدم تصریح به منع، در راستای فردی‌سازی کیفر و با توجه به گذشته فرد و نیز نوع اتهام فعلی، از تأسیس معافیت از کیفر یا تعویق صدور حکم (که یک نوع معافیت مشروط است) موضوع مواد ۳۹ و ۴۰ قانون مجازات اسلامی، در مواردی که موضوع جرم بیش از یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال نباشد، استفاده کند.^{۱۹} در همین راستا بند نخست مصوبه ۱۳۹۵/۰۷/۲۶-۹۵/۲۱۰/۳۸۲۱ دفتر امور حقوقی سازمان تعزیرات حکومتی مقرر می‌دارد: شعب تعزیرات حکومتی و هیئت‌های صنفی می‌توانند با رعایت مواد ۳۷ و ۳۸ قانون مجازات اسلامی، مجازات متهم را تخفیف دهند یا مطابق ماده ۳۹ قانون مذکور حکم به معافیت از کیفر صادر نمایند.^{۲۰}

۳- تخفیف سایر مجازات‌ها

سایر مجازات‌ها غیر از جزای نقدی قابل تخفیف (اعم از تقلیل و یا تبدیل) می‌باشد و بر اساس مواد ۳۷ و ۳۸ قانون مجازات اسلامی و یا سایر مواد قانونی خاص نظیر قانون تشدید مجازات

کیفری خاص بوده و جنبه‌های تاریک آن را روشن خواهد ساخت، از سوی دیگر، راهنمای قانونگذار در اصلاحات بعدی قانون خواهد بود.

۱۸. علی حسین نجفی ابرندآبادی، «زندان: درمانگاه بزهکاری و بزهکاران؟» در *دیبچه کیفرشناسی*، برنار بولک،

ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۷)، ویراست پنجم، ۸.

۱۹. رأی وحدت رویه شماره ۷۵۹ تاریخ ۱۳۹۶/۰۴/۲۰ جزای نقدی نسبی را از درجه هفت محسوب نموده و آن را در صلاحیت دادگاه کیفری ۲ قرار داده است. لذا چنانچه جزای نقدی در قلمرو قاچاق کالا با حبس توأم نباشد یا اگر توأم باشد در چهارچوب درجه ۶، ۷ و ۸ مجازات‌ها قرار بگیرد امکان تعویق صدور حکم برابر ماده ۳۹ قانون مجازات اسلامی منتفی نیست.

۲۰. عارفی‌نیا و آئینه‌نگینی، پیشین، ۶۸-۶۷.

مرتکبین اختلاس^{۲۱} و درمورد اختلاس نظامیان، با رعایت مواد ۳، ۴، ۵ و ۷ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲^{۲۲} امکان انطباق آن با شرایط خاص متهم وجود دارد. چنانچه ارتکاب قاچاق کالا و ارز به صورت انفرادی و یا سازمان یافته به قصد مقابله با نظام جمهوری اسلامی ایران یا با علم به مؤثر بودن آن صورت گیرد و منجر به اخلال گسترده در نظام اقتصادی کشور شود» موضوع مشمول مجازات قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹ می گردد و مرتکب طبق مقررات آن قانون مجازات می شود؛ اما از آنجایی که این جرم ماهیتاً افساد فی الارض محسوب می شود و با لحاظ مواد ۲۸۶ و ۲۱۹ قانون مجازات اسلامی قابل تخفیف، تعلیق و تعویق نمی باشد، (قاعده التعلیر دون الحد مانع وضع مجازات اعدام برای یک جرم تعزیری می گردد) بنابراین در صورت وجود جهات مخففه دادگاه نمی تواند با توجه به عمومات قانون مجازات اسلامی، مجازات مقرر را تخفیف و یا تبدیل نماید.

۳-۱- مصادره یا ضبط اموال

مصادره یا ضبط اموال عبارت است از استیلائی دولت بر تمام یا قسمتی از دارایی موجود محکوم علیه به موجب حکم دادگاه. هر دو اصطلاح مصادره و ضبط اموال و یا توقیف اموال، گاه در یک معنا و گاه با تفاوتی جزئی در معانی مختلف در قوانین موضوعه کشورمان به کار رفته است، ولی در تفاوت این دو اصطلاح باید توجه داشت که مصادره به معنای محرومیت دائمی مالک از مال خود به موجب حکم یا دستور دادگاه است و نوعی مجازات قلمداد می شود، حال آنکه ضبط به معنای ممنوعیت از مداخله و تصرف در مال به صورت موقت است که گاه به مصادره آن می انجامد.

بعضی حقوق دانان معتقدند: «مصادره به معنای محرومیت دائمی مالک از مال خود

۲۱. نک: تبصره ۶ ماده ۵ با رعایت تبصره ۱ ماده ۱ آن قانون.

۲۲. ماده ۷- «در مواردی که در این قانون، مجازات های دیگری غیر از حبس به عنوان مجازات اصلی پیش بینی شده

در صورت وجود جهات مخففه، به شرح زیر قابل تبدیل و تخفیف می باشد:

الف - مجازات اخراج از خدمت یا انفصال دائم از خدمت و یا خدمات دولتی به تنزیل دو درجه و یا رتبه؛ ب - مجازات تنزیل دو درجه یا رتبه به تنزیل یک درجه یا رتبه؛ ج - مجازات تنزیل یک درجه یا رتبه به شش ماه تا دو سال محرومیت از ترفیع؛ د - مجازات جزای نقدی یا انفصال موقت یا محرومیت از ترفیع یا اضافه خدمت تا نصف حداقل مجازات قانونی آن؛ ه - مجازات شلاق تعزیری به یک میلیون (۱،۰۰۰،۰۰۰) ریال تا ده میلیون (۱۰،۰۰۰،۰۰۰) ریال جزای نقدی.»

به موجب حکم دادگاه یا دستور صادره از طرف دادگاه می‌باشد و ضبط یا اصطلاحات مشابه آن و از جمله انسداد و توقیف به معنای ممنوعیت از دخالت و تصرف در مال به صورت موقت می‌باشد که این موضوع ممکن است با تصرف و استیلا فیزیکی بر مال محقق شود و یا اینکه مال در تصرف مالک باقی مانده و مالک صرفاً از معامله و خارج کردن مال از کشور ممنوع شود و به تعبیر دیگر ضبط در واقع نوعی اقدام تأمینی و احتیاطی است که به منظور تضمین اجرای دستور صادره و یا استرداد مال به مالک قانونی آن انجام می‌شود و در برخی از موارد (مانند ضبط اشیای خطرناک) نیز هدف تأمینی و پیشگیری مدنظر است.^{۳۳} مصادره اموال دو گونه است مصادره عام، توقیف اموال موجود محکوم علیه اعم از نقدی و غیرنقدی، منقول و غیرمنقول است. در بیان این موضوع مجازات، قانونگذار عبارت مصادره کلی اموال را به کار برده است.^{۳۴} مصادره خاص عبارت است از مالکیت دولت بر بخشی از اموال که گاه موضوع جرم، گاه محصول جرم و گاه ابزار و آلت جرم به شمار می‌آید.

مصادره کلی اموال به عنوان یکی از مجازات‌های اصلی در ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی برای اشخاص حقیقی و در ماده ۲۰ برای اشخاص حقوقی پیش‌بینی شده و به عنوان یکی از شدیدترین مجازات‌ها در درجه اول ماده ۱۹ قرار گرفته است. تبصره ۵ ماده ۱۹ در مورد ضبط اشیاء و اموالی که در ارتکاب جرم به کار رفته بیان می‌کند: «ضبط اشیاء و اموالی که در ارتکاب جرم بوده است از شمول این ماده و بند ب ماده ۲۰ خارج و در مورد آنها برابر ماده ۲۱۵ این قانون عمل خواهد شد.» به عبارت دیگر ضبط این اشیاء و اموال جزء مجازات‌ها محسوب نمی‌شود و یک اقدام تأمینی است که حسب مورد بر اساس ماده ۲۱۵ باید مسترد، ضبط یا معدوم شود. در ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی از تبدیل مصادره کل اموال به جزای نقدی درجه یک تا چهار به عنوان موردی از تخفیف مجازات آمده است ولی ضبط اموال به آن معنایی که در تبصره ۵ ماده ۱۹ و ماده ۲۱۵ قانون مجازات آمده است چون یک اقدام تأمینی است، غیرقابل تخفیف می‌باشد. چنانچه ضبط یا توقیف اموال از موارد مجازات‌های تکمیلی هم باشد چون صیغه اقدامات تأمینی دارد، غیرقابل تخفیف هستند.

در تبصره ۵ ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی به نکته مهمی اشاره شده که سابقه تدوین نداشته است. در واقع در هر مورد که حکم به مصادره اموال (عام و خاص) صادر می‌شود باید

۳۳. حمید دلیر، حقوق مصادره (تهران: انتشارات بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۳)، ۵۹.

۳۴. نک: ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی.

هزینه‌های متعارف زندگی محکوم و افراد تحت تکفل او مستثنا شوند؛ بنابراین وسائط نقلیه که از آن در حمل کالای قاچاق استفاده شده ممکن است به صورت استثناء از شمول ضبط خارج گردد. این مورد از اجازه مقام رهبری که سابق بر این قانون اخذ و توسط دیوان عالی کشور حسب مورد اجرا می‌گردیده، استفاده و تدوین شده است که جنبه حمایتی از خانواده بزهکار دارد.^{۲۵}

در قانون مبارزه با قاچاق کالا یکی از مجازات‌های اصلی ضبط کالا و ارز و یا ضبط وسیله‌ای است که با آن کالای قاچاق حمل شده است. قانونگذار در تمامی موارد، عبارت «ضبط کالا و ارز» را به کار برده و تنها موردی که از عبارت «مصادره اموال» استفاده کرده است موضوع محل نگهداری کالای قاچاق ممنوع ماده ۲۴ این قانون است که برابر آیین‌نامه اجرایی شرایط و چگونگی مصادره محل نگهداری کالای قاچاق ممنوع مصوب ۱۳۹۶/۰۲/۱۳ قوه قضائیه منظور از مصادره محل نگهداری شامل مال غیرمنقول مانند انبار، منزل، سردخانه و زمین اعم از محصور یا غیرمحصور، مسقف یا غیرمسقف که کالای قاچاق ممنوع در آن نگهداری شود، می‌باشد.

قانونگذار در ماده ۷۱ اشاره‌ای به ممنوع بودن تخفیف مجازات ضبط کالا و ارز قاچاق و یا محدودیت آن ننموده است. بر همین اساس شعبه هشتم تجدیدنظر ویژه رسیدگی به تخلفات قاچاق کالا و ارز سازمان^{۲۶} در رسیدگی به اعتراض به دادنامه شعبه پنجم بدوی ویژه رسیدگی به تخلفات قاچاق کالا مقرر داشته است: «با عنایت به اینکه عدم قابلیت تعلیق و تخفیف مقرر در ماده ۷۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، در کالاهای مجاز مشروط ناظر به جزای نقدی بوده و منصرف از ضبط خودرو می‌باشد لهذا مستند به بند ت و ث ماده ۳۸ قانون مجازات اسلامی و با لحاظ بند ت ۳۷ همان قانون ناظر به قسمت اخیر تبصره ۳ ماده ۱۹ قانون مذکور، ضبط خودرو را به پرداخت مبلغ ۲۰،۰۰۰،۰۰۰ جزای نقدی تبدیل و تخفیف می‌نماید.

همچنین در پرونده کلاسه ۹۴/ت.ق/۱۲۶/۷ شعبه هفتم تجدیدنظر ویژه قاچاق کالا و ارز به طور ضمنی بر تخفیف نظر داده است و بر اساس این رأی، «تجدیدنظرخواهی آقای ام. نسبت به دادنامه تاریخ ۱۳۹۳/۰۲/۱۱ شعبه بدوی ویژه امور قاچاق کالا و ارز تعزیرات

۲۵. مریم کهزادی، «تخفیف و تشدید مجازات در مرحله تجدیدنظر» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس، ۱۳۹۵)، ۲۰.

۲۶. موضوع دادنامه شماره ۱۳۹۶۰۰۲۳۳۰۰۴۰۰۰۰۱۰۹ شعبه هشتم تجدیدنظر ویژه رسیدگی به تخلفات قاچاق کالا و ارز.

حکومتی مهاباد که به موجب آن تجدیدنظرخواه به اتهام قاچاق کالا، علاوه بر ضبط کالا و پرداخت ارزش ریالی آن و ضبط خودرو حامل کالای قاچاق به نفع دولت محکوم گردیده است ... و نیز توجه به وضعیت تجدیدنظرخواه باتوجه به اینکه سابقه کیفری نداشته و اینکه ضبط اتومبیل از شمول جزای نقدی مندرج در ماده ۷۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز خارج است، لذا تخفیفاً در اجرای بند ب ماده ۳۸ قانون مجازات اسلامی، ضبط آن به نفع دولت از دادنامه حذف و کفافی السابق در مالکیت تجدیدنظرخواه ابقاء می‌گردد ...»

اما قانونگذار مجازات ضبط کالا را برای قاچاق سازمان یافته کالای ممنوع در نظر نگرفته است. به موجب ماده ۲۸ این قانون: «در صورتی که قاچاق کالاهای ممنوع به نحو سازمان یافته ارتکاب یابد مرتکبین علاوه بر جزای نقدی مندرج در ماده ۲۲ این قانون به ترتیب زیر محکوم می‌شوند ...» در بندهای الف، ب و پ صرفاً مجازات حبس مقرر گردیده و نیز اشاره‌ای به ضبط کالا نشده است. این مورد را باید به حساب سهل‌انگاری قانونگذار گذاشت. چون موردی که کالاهای مجاز، مجاز مشروط و یارانه‌ای و یا ارز به نحو سازمان یافته قاچاق شوند به مراتب از لحاظ نوع جرم و مجازات آنها خفیف‌تر از قاچاق کالای ممنوع به نحو سازمان یافته است. (هرچند ممکن است ایراد شود که اکثر کالاهای ممنوع می‌بایست معدوم گردند مثل مشروبات الکلی یا آلات قمار و آثار سمعی و بصری مبتذل و مستهجن و لذا طرح موضوع ضبط یا مصادره، نقض غرض به حساب آید.) در مورد قاچاق کالای مجاز و مجاز مشروط به نحو سازمان یافته حسب ماده ۲۹ علاوه بر مجازات‌های ماده ۱۸ به مجازات حبس نیز محکوم می‌گردد و یکی از موارد مجازات ماده ۱۸ ضبط کالا می‌باشد. ضبط کالای قاچاق به نفع دولت و بهره‌مندی از این نفع و عدم تخفیف آن، مورد توجه جدی قانونگذار بوده به گونه‌ای که در مواردی که عین کالا یا ارز قاچاق موجود نباشد، فرضاً متهم معترف باشد که سابقاً نیز اقدام به قاچاق کالا و ارز نموده و یا کالا و ارز در قبل یا هنگام دستگیری معدوم شده باشد و ... در این مورد علاوه بر محکومیت مجازات‌های مقرر، متهم را به پرداخت جزای نقدی معادل ارزش کالا و ارز نیز محکوم نموده است.^{۲۷}

۲۷. ماده ۵۸: «در کلیه جرایم و تخلفات موضوع این قانون در خصوص کالا و ارز، در صورت موجود نبودن عین کالا و یا ارز قاچاق، مرتکب حسب مورد علاوه بر محکومیت به مجازات‌های مقرر، به پرداخت معادل ارزش کالا و ارز نیز محکوم می‌شود. موارد خارج از اراده مرتکب در تلف کالا و ارز مشمول این ماده نمی‌شود.»

۳-۲- حبس

اگرچه مجازات جزای نقدی در این قانون یک مجازات اصلی به‌شمار می‌رود ولی در کنار آن مجازات حبس نیز به‌صورت فرعی درمورد بعضی مجرمان خطرناک حرفه‌ای که برابر تعریف این قانون باید بیش از سه بار مرتکب تکرار و یا تعدد جرم قاچاق شده باشند^{۲۸}، درمورد مرتکبین قاچاق سازمان‌یافته، بعضی صور مرتکبین قاچاق کالای ممنوع، اشخاصی که به‌صورت غیرمجاز به اطلاعات سامانه‌های راه‌انداز شده این قانون دسترسی پیدا می‌کنند و یا به افشای اطلاعات می‌پردازند، جاعلین اسناد مثبت گمرکی، خریدوفروش اسناد اصیل گمرکی که قبلاً در ترخیص کالا استفاده شده، مقابله یا مقاومت با مأموران کاشف، ارتکاب قاچاق توسط مأموران کاشف یا وصول درآمد دولت و مأمورانی که از تعقیب قاچاقچیان خودداری یا به آنان ارفاق می‌نمایند، پیش‌بینی شده است. تخفیف مجازات حبس این قانون برابر بند الف ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی یعنی تقلیل به میزان یک تا سه درجه صورت می‌گیرد، مگر اینکه به‌موجب قانون خاص تخفیف حبس امکان‌پذیر نباشد. بدین ترتیب فقط مجازات حبس مرتکبین جرایم قاچاق کالای ممنوعه، حرفه‌ای و سازمان‌یافته قابل‌تعلیق نیست. همچنین برابر ماده ۴۷ قانون مجازات اسلامی، چنانچه موضوع آن بیش از یکصد میلیون ریال باشد غیرقابل‌تعلیق و تعویق صدور حکم می‌باشد. ولی سایر مجازات‌های حبس در این قانون برابر مواد ۳۷ و ۴۶ قانون مجازات اسلامی قابل‌تقلیل و تعلیق می‌باشند. نکته‌ای که در ماده ۷۱ به آن اشاره شده این است که فقط مجازات حبس قاچاق کالای ممنوعه، حرفه‌ای و سازمان‌یافته موضوع این قانون قابل‌تعلیق نبوده ولیکن قابل‌تخفیف می‌باشند، لذا طبق ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی به شرح فوق قابل‌تقلیل (نه تبدیل) می‌باشد.

نکته دیگر اینکه، اعمال ماده ۴۸۳ قانون آیین دادرسی کیفری (تخفیف مجازات پس از ارائه رضایت شاکی پس از صدور حکم قطعی) درمورد احکام مشمول قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز متصور نمی‌باشد، چراکه قانون جدید جرایم مشمول این قانون را غیرقابل‌گذشت دانسته و نهادهای مذکور در قانون صرفاً اعلام‌کننده جرم بوده و اعلام رضایت آنها تأثیری در روال دادرسی ندارد.

۳-۳- مجازات شلاق

در قانون مبارزه با قاچاق کالا، مجازات شلاق برای دو دسته از مجرمان در نظر گرفته شده است. یکی مجازات تا ۷۴ ضربه شلاق تعزیری برای قاچاقچی حرفه‌ای^{۲۹} و دیگری کسانی که در مواجهه با مأموران کاشف مقابله یا مقاومت نمایند.^{۳۰} مجازات شلاق برابر بند ت ماده ۳۷ قابل‌تقلیل یا تبدیل به میزان یک تا دو درجه از همان نوع یا نوع دیگر می‌باشد ولی به موجب ماده ۷۱، مجازات شلاق جرایم قاچاق کالای ممنوعه، حرفه‌ای و سازمان‌یافته این قانون غیرقابل‌تعلیق می‌باشد این درحالی است که فقط برای قاچاقچی حرفه‌ای مجازات شلاق تعیین شده است؛ بنابراین فقط مجازات قاچاقچی حرفه‌ای غیرقابل‌تعلیق و مجازات شلاق سایر جرایم قابل‌تعلیق می‌باشد.

۳-۴- مجازات انفصال و محرومیت از اشتغال

مجازات انفصال و محرومیت از اشتغال برای مدیران و کارکنان شرکت‌ها، مؤسسات دولتی و غیردولتی و مأموران کاشف و وصول درآمد دولت و ... تعیین شده است. مجازات انفصال دائم برابر بند پ ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی فقط به انفصال موقت به میزان پنج تا پانزده سال قابل‌تبدیل است و انفصال موقت از خدمت یا محرومیت از اشتغال برابر بند ت همین ماده قابل‌تبدیل یا تقلیل به میزان یک یا دو درجه از همان نوع یا انواع دیگر می‌باشد. پیش از این مجازات انفصال دائم غیرقابل‌تبدیل محسوب می‌شد؛ اما ایرادی که به آن وارد است اینکه عملاً انفصال به میزان پانزده سال برای شخصی که تنها کمتر از پانزده سال به اتمام خدمتش باقی مانده است خود نوعی انفصال دائم محسوب می‌شود.

۳-۵- مجازات تکمیلی

قانونگذار در مورد جرم قاچاق کالا و ارز مجازات‌های تکمیلی از نوع محرومیت از حقوق اجتماعی نظیر تعلیق موقت یا ابطال دائم کارت بازرگانی، کارت ملوانی، پروانه حمل، تعطیل موقت یا دائم محل کسب، پیشه و تجارت، محرومیت از اشتغال به حرفه و ... را در نظر گرفته است. موارد احصاء شده در ماده ۶۹ این قانون علاوه بر موارد ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ می‌باشد و مدت زمان مجازات تکمیلی در مواردی که در اینجا پیش‌بینی شده و همچنین

۲۹. نک: ماده ۳۳.

۳۰. نک: ماده ۳۴.

نحوه کاهش یا افزایش مدت زمان آن برابر مقررات قانون مجازات اسلامی است؛ بنابراین چون مجازات‌های تکمیلی مذکور جنبه اقدامات تأمینی دارد قابل تخفیف نیستند و تنها ممکن است بر اساس ماده ۲۴ قانون مجازات اسلامی مدت زمان آن تغییر یابد.

۳-۶- معاذیر مخففه قانونی

قانونگذار در ارتباط با مرتکب جرم، عذر مخففه قانونی «قبول مجرمیت و مساعدت در کشف جرم و دستگیری سرشبکه‌های قاچاق و سایر متهمان» را پیش‌بینی نموده است. البته این اقرار به جرم و قبول مجرمیت باید در مرحله تحقیقات مقدماتی باشد و عملاً موجب کشف کالا و ارز و یا دستگیری سایر متهمان یا سرشبکه‌های قاچاق شود. در این صورت مرتکب از مجازات‌های موضوع این قانون معاف یا در مجازات آنان تخفیف مناسب داده می‌شود، ولی در هر صورت کالا و ارز ضبط می‌گردد. این گونه معافیت از کیفر و یا تخفیف، الزامی است لکن میزان آن بستگی به نظر مرجع رسیدگی دارد.

نتیجه

در واقع، نظام کیفرهای ثابت غیرقابل تخفیف از این اندیشه ناشی می‌شود که هدف حقوق کیفری مجازات جرم ارتكابی است و نه مجرم. لذا همه کسانی که جرم واحد را مرتکب شده‌اند، در وضعیت برابر بوده و باید برابر کیفر شوند. در این دیدگاه مجرد و انتزاعی، مرتکب عملاً از صحنه تصمیم‌گیری و عوامل مؤثر بر آن، کنار نهاده می‌شود.

اما در واقع، زمانی که یک جامعه جرم را بدین شکل انتزاعی تعریف می‌کند، نسبت به شخصیت بزه‌کار بی‌تفاوت می‌گردد. در این شرایط، قانونگذار از پیش، کیفر مابه‌ازای هر رفتار ممنوعه را تعیین و دادگاه‌ها نیز اختیاری در انطباق کیفر با شخصیت مرتکب نخواهند داشت. در این رویکرد، به محض اینکه عناصر سه‌گانه جرم تحقق یافت، کیفر پیش‌بینی شده توسط متن قانون، به صورت خودکار نسبت به محکوم اعمال می‌شود. قاضی در این شرایط فقط توزیع‌کننده کیفر به صورت خودکار می‌باشد که با توجیه اصل قانون‌مندی و برابری همگان در برابر قانون، انجام وظیفه می‌کند.

این نظام کیفردهی که بی‌توجه به اوضاع و احوال مادی مؤثر در ارتکاب جرم می‌باشد، پس از آنکه جامعه به این نتیجه رسید که ضمانت‌اجرا را مابه‌ازای تقصیر فرد در نظر گیرد و نه عمل مادی ارتكابی و نیز به‌خوبی روشن شد که کیفر ثابت لزوماً به معنای برابری همه در مقابل مجازات نیست، رها شده است، هرچند مجدد در دوره‌هایی از تاریخ که دولت‌ها با

ناپایداری سیاسی و ضرورت توسل به کارکرد ارعاب عام و خاص مواجه می‌شدند، به‌منظور جلوگیری از هرج‌ومرج، مجدداً احیاء شد.

در ایران نیز اگرچه بر اساس ماده ۷۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲، جزای نقدی از سوی مرجع رسیدگی‌کننده قابل‌تعلیق و تخفیف نیست، لیکن در عرصه عمل، شیوه ارتکاب، محل ارتکاب و نوع مرتکبین به لحاظ وضعیت و پیشینه، شرایط برابر ندارند. در موارد متعدد، ممکن است کیفر جزای نقدی غیرقابل‌تخفیف و تعلیق، از نظر محکوم، ناعادلانه و نامناسب تلقی شود. همین حالت درنهایت وی را به سمت تکرار جرم قاچاق جهت جبران جزای نقدی غیرعادلانه سوق خواهد داد. همچنان‌که با وجود نزدیک به سه سال از اجرای این قانون و ممنوع ساختن مراجع صادرکننده رأی از تخفیف کیفر جزای نقدی، این محدودیت تأثیری در کند کردن روند روبه‌رشد قاچاق کالا و ارز نداشته است. به‌عبارت‌دیگر به‌نظر می‌رسد قانونگذار همچنان اسیر تصورات ذهنی مکتب کلاسیک است، تصویری که در مواجهه با مطالعات تجربی، ناکارآمدی آنها به اثبات رسیده است.

بدین ترتیب حفظ شرط بازدارندگی و ارعاب منوط به متناسب کردن کیفر با متهم است. امری که به‌درستی در ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی نیز موردتوجه قرار گرفته که در صورت وجود یک یا چند جهت از جهات تخفیف، دادگاه می‌تواند مجازات تعزیری را به‌نحوی که به حال متهم مناسب‌تر باشد، تقلیل دهد یا تبدیل کند. نادیده انگاشتن اصل تناسب درنهایت می‌تواند زمینه را برای ضداجتماعی شدن و یا تقویت گرایش‌های مجرمانه و استقرار او در دنیای بزهکاری مهیا کند.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

- آشوری، محمد و محمدجواد فتحی. «ارزیابی قواعد ناظر به کیفیات مخففه در حقوق ایران». فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی ۳۹ (۱۳۸۸): ۲۱-۱.
- ابراهیمی، شهرام. «پیشگیری در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲: چرایی، چیستی و چگونگی». مجله تحقیقات حقوقی ۷۸ (۱۳۹۶): ۱۳۱-۱۵۲.
- اردبیلی، محمدعلی. حقوق جزای عمومی. جلد سوم. چاپ اول. تهران: انتشارات بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۳.
- باهری، محمد. حقوق جزای عمومی. چاپ اول. تهران: انتشارات نگاه معاصر، ۱۳۹۴.
- بولک، برنار. کیفرشناسی. ترجمه علی حسین نجفی ابرنآبادی. تهران: مؤسسه علمی و فرهنگی مجد، ۱۳۷۲.
- جوینده، عبدالله. «مبانی کیفرشناختی جزای نقدی در قانون مجازات اسلامی». پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، شیراز: دانشکده آموزش‌های الکترونیکی دانشگاه شیراز، ۱۳۹۱.
- حیدری، حسن. «تحلیل جرم‌شناختی تخفیف مجازات در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲». پایان نامه کارشناسی ارشد، شیراز: دانشگاه شیراز، ۱۳۹۳.
- دلیر، حمید. حقوق مصادره. چاپ اول. تهران: انتشارات بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۳.
- رأی وحدت رویه شماره ۷۵۹-۱۳۹۶/۰۴/۲۰.
- رحیمی، ذبیح‌الله. «رویکرد اصلاحی - درمانی قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲». پایان نامه کارشناسی ارشد، شیراز: دانشگاه شیراز، ۱۳۹۲.
- رحیمی‌نژاد، اسماعیل و محمدجعفر حبیب‌زاده. «مجازات‌های نامتناسب؛ مجازات‌های مغایر با کرامت انسانی». فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی ۳۸ (۱۳۸۷): ۱۳۳-۱۱۵.
- عارفی‌نیا، عبدل و حسین آئینه‌نگینی. مجموعه نظریه‌های مشورتی دفتر امور حقوقی سازمان تعزیرات حکومتی. چاپ اول. به اهتمام معاونت حقوقی و امور مجلس. زیر نظر دکتر علیرضا جمشیدی، دکتر ایرج حسینی صدرآبادی و دکتر امید رستمی غازانی. تهران: بنیاد حقوقی میزان، تابستان ۱۳۹۶.
- علیزاده آرند، صادق. «تخفیف مجازات در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲». پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، شیراز: دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز، ۱۳۹۲.
- فرقانی، محمدرضا. «مطالعه کیفرشناختی مفهوم مجازات مناسب‌تر به حال متهم». پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، رفسنجان: دانشگاه آزاد اسلامی، پاییز ۱۳۸۹.
- قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲.
- قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷.

- قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲.
- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲.
- قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲.
- کریم‌زاده، احمد. *آرای دادگاه‌های انتظامی قضات امور کیفری*. چاپ اول. تهران: انتشارات جنگل، جاودانه، ۱۳۸۹.
- کهزادی، مریم. «تخفیف و تشدید مجازات در مرحله تجدیدنظر». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس، ۱۳۹۵.
- معاونت آموزش قوه قضائیه. *رویه قضایی ایران در ارتباط با دادگاه انقلاب*. چاپ اول. تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۸۷.
- معاونت آموزش قوه قضائیه. *مجموعه نشست‌های قضایی مسائل قانون مجازات اسلامی*. جلد اول. قم: نشر قضا، ۱۳۸۶.
- موسوی باگی، سید علی. «تعديل و تبديل مجازات و چالش‌های آن در نظام حقوقی ایران». *تعالی حقوق دوره جدید* ۱ (۱۳۹۱): ۹۷-۱۱۳.
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین و غلامحسین آماده. «واکاوی اختیار قاضی در تخفیف مجازات». *فصلنامه تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی* ۵ (۱۳۹۳): ۵-۹.
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین. «سیاست جنایی افتراقی». در *دیپاچه درآمدی بر سیاست جنایی*. کربستین لازرژ. ترجمه علی حسین نجفی ابرنآبادی. ویرایش چهارم، تهران: نشر میزان، ۱۳۹۵.
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین. «رویکرد جرم‌شناختی قانون حقوق شهروندی، (درباره رابطه آیین دادرسی کیفری با جرم‌شناسی)» در *مجموعه مقالات همایش حقوق شهروندی*. تهران: گرایش، ۱۳۸۸.
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین. «زندان: درمانگاه بزهکاری و بزهکاران؟» در *دیپاچه کیفرشناسی*. برنار بولک. ترجمه علی حسین نجفی ابرنآبادی. ویراست پنجم. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۷.
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین. *تقریرات درس جرم‌شناسی (از جرم‌شناسی انتقادی تا جرم‌شناسی امنیتی)*. به کوشش سکینه خانعلی‌پور و مهدی قربانی. قابل‌دسترس در سایت آزمون آنلاین حقوق lawtest.ir.
- الهام، غلامحسین و محسن برهانی. *درآمدی بر حقوق جزای عمومی*. چاپ اول. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲.

ب. منابع فرانسوی

- Hervé Syr, Jean. *Les Avatars de L'individualisation dans la Réforme Pénale*. Paris, Dalloz: RSC, (2), Avr.-Juin, 1994.
- Raoult, Sacha. *La Controverse Sur L'effet Dissuasif des Peines Plancher Aux États-Unis*. Paris, Dalloz: RSC, 1, Janvier-Mars, 2017.

Journal of CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY

VOL. VII, No. 1

2019-1

- **The European Union and International Criminal Court: Institutional Cooperation and Support**
Dr. Seyyed Ghasem Zamani & Dr. Esmaeel Yaghoubi
- **The Scope of Penal Mediation in Various Types of Crimes in Iranian Substantive Law**
Dr. Hossein Gholami & Dr. Badr Soudani Sadery
- **Punishment Mitigation in the Law of Campaign against Trafficking Goods and Currency Passed in 1392**
Ahmad Reza Koocheki & Dr. Shahram Ebrahimi
- **A Criminological Study of the Effective International Factors on Committing Crimes against Humanity**
Dr. Samira Golkhandan
- **The Consequences of Populist Penal Policy in Sexual Crimes against Children and Teenagers**
Dr. Parima Taherishad & Dr. Hooshang Shambayati
- **An Introduction to "Criminal Insurance Law" towards an "Insurance-Oriented Criminal Policy"**
Dr. Mehrdad Rayejian Asli & Naeim Saha'mi
- **Conflict or Interaction of Foreign Criminal Laws with Victim's Rights; in Light of the Principle of Mutual Recognition in EU Criminal Law**
Dr. Javad Salehi
- **Principle of Mutual Recognition of Judgements and Judicial Decisions in European Union Criminal Law with Look at Criminal Judgements and European Arrest Warrant**
Dr. Behzad Razavi Fard & Mohammad Faraji

